

İklim Değişikliği, Uluslararası Hukuk ve Pasifik Ada Devletleri Üzerine Bir Değerlendirme

İklim değişikliği, dünya üzerindeki -özellikle kırılgan bölgelerdeki- yaşamı derinden etkileyen, olumsuz taraflarının gelecek nesiller tarafından hissedileceği ve önlem alınmaz ise durumun geri döndürülemez bir hal alacağı gerçeğinin adıdır. Söz konusu gerçeğin en saf haliyle tezahür ettiği alanlardan birisi de hiç kuşkusuz, Pasifik'teki ada devletleri olsa gerekir. Buzulların erimesi deniz seviyesinde gözle görülür artışlara neden olmakta, tarım alanları tuzlu suya maruz kalarak üretim sekteye uğramakta ve içme suyu alanlarının bozulmasına neden olmaktadır. Deniz seviyesinin yükselmesi, aynı zamanda, yerleşik halklar arasında toprak ve mülkiyet sorunlarının doğmasına da yol açmaktadır. Böylesine bir ortamda kişi hak ve hürriyetleri, özellikle yaşam hakkı, ihlal edilmektedir. Daha iyi

bir yaşam için insanların farklı ülkelere “göç” etmek zorunda kaldıkları da vakıa olarak tüm çıplaklığı ile ortadadır. Uluslararası hukukta “iklim göçmenleri” olarak tanımlanabilecek bir kategori -bu konuda atılan uluslararası adımlara ve girişimlere rağmen- henüz oluşmamıştır. Bu konuda verilebilecek belki de en sarıh örnek, Kiribati vatandaşı olan ve ailesi ile birlikte Yeni Zelanda’ya göç etmiş olan Ioane Teitiota’nın durumu ve başından geçen hukuki süreçtir.

Ioane Teitiota ve eşi 2007 yılında Yeni Zelanda’ya göç etmiş ve orada 3 çocukları doğmuştur. Yeni Zelanda’ya yaptıkları göçün sebebi olarak ise Kiribati’nin iklim krizine karşı son derece kırılgan olması, okyanus seviyesinin yükselmesi ve yaşam alanlarının ortadan kalkmasını göstermişlerdir. Bu gerekçeleri de 2010 yılında Yeni Zelanda’ya yaptıkları “iltica” başvurusunda da sunmuşlardır. Ioane Teitiota’nın 2010 yılı itibariyle içine girdiği bu hukuki süreç, uluslararası mülteci hukukunu derinden etkileyebilecek sonuçlar da doğurma kapasitesine sahiptir. Yeni Zelanda hükümetinin başvuruyu reddetmesi ve Yeni Zelanda iç hukukunun bu reddi onaylaması sonucu, Ioane Teitiota, konuyu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’ne, “Yeni Zelanda’nın kendisinin yaşam hakkını ihlal ettiği” gerekçesiyle, götürmüştür. Bilindiği üzere BM İnsan Hakları Komitesi, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi uyarınca kurulmuş yarı-yargısal bir mekanizma olarak, taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin ihlali başvurularını gündemine almaktadır. Ioane Teitiota’nın başvurusunu da gündeme alan Komite, tarihi bir karar vermiş ve iklimden kaynaklı göçmenlik konusunda önemli bir yorum getirmiştir. Elbette verilen kararın bağlayıcılığı tartışma konusu olsa da insan hakları hukukunun gelişimi açısından son derece önemli politik ve hukuki bir yorum olarak tarihteki yerini almıştır.

Komite, Yeni Zelanda’nın Ioane Teitiota’yı ülkesi Kiribati’ye geri göndermesinin hukuka aykırı olmadığını tespit etmiştir. Ancak devletlerin “geri gönderme” kararlarını alırken, iklim değişikliğinin “yaşam hakkına” dair olumsuz etkilerini dikkate almaları gerektiğini de not düşmüştür. Başka bir deyişle, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme hükümlerinin formalist bir okumaya tabi tutulmaması gerektiği, başka hakların dikkate alındığı bir okuma yapılmasının tercih edilmesi ve iklim değişikliğinin de bu açıdan ele alınması zarureti, Komite’nin almış olduğu karardan çıkartılabilmektedir. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin “yaşam hakkının” ihlaline sebebiyet verebileceği

tespiti ise son derece önemlidir. Çünkü kararda belirtilen hususlar, iklimden kaynaklı sebeplerden dolayı göç etmek zorunda kalan insanların “geri gönderilmesinde” geleneksel yorumun rafa kalmaya başladığı bir kırılma olarak kodlanabilir. Egemenlik ilkesinin tek kurucu ilke olduğu günümüz uluslararası devletler sisteminde, Komite’nin almış olduğu bu karar, iklim değişikliğinin insan hakları açısından yeni bir yorumunun kapısını açmış gözükmektedir. Neticede “iklim değişikliği” bir gerçektir ve milyonların hayatını “doğrudan” [ilgilendirmektedir](#).

Buna ilaveten BM İnsan Hakları Konseyi’nin yakın zamanda almış olduğu güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin insan hakkı olduğuna dair kararı önemli bir [dönemeçtir](#) (A/HRC/RES/48/13). Zira iklim değişikliği gibi nedenlerden dolayı insanların haklarının ihlal edilmesi, bu andan itibaren, yek başına bir hak kategorisi olarak tanımlanan bu hak kategorisi marifetiyle gündemde tutulabilecektir. Öncesinde ise iklim değişikliği gibi unsurlardan dolayı ihlal edilen haklar, ancak sözleşmelerde tanımlı başkaca haklar dolayımınarak tarif edilmekteydi. BM İnsan Hakları Konseyi’nin almış olduğu bu karar, hakkın doğrudan kullanılabilmesi açısından kritik bir adımdır. Bu yüzden de iklim değişikliğinin en varoluşsal yanlarını hali hazırda deneyimleyen Pasifik Okyanusu’ndaki ada devletlerinin girişimleri, yukarıda verilen hukuksal gelişmelere katkı sunması açısından değerlendirilmelidir. Zira iklim değişikliğinin ve buna bağlı göç ve diğer olumsuz sonuçlardan derinden etkilenen ve bu etkiyi bizatihi günlük hayatlarında deneyimleyenler, küçük ada devletleri olarak nitelenen devletlerdir.

1990 yılında kurulan Küçük Ada Devletleri İttifakı (*the Alliance of Small Island States* - AOSIS) tam da bu amaç için çalışmalarını sürdürmektedir. Bunlar arasında küçük ada devletlerinin haklarını savunmak, çevresel sorunların doğurduğu etkileri -özellikle iklim değişikliği kaynaklı olanları- gündeme taşımak ve bu konuların çözüme kavuşturulması için çalışmalarda bulunmak sayılabilir. AOSIS üyesi Antigua ve Barbuda ile Tuvalu, 2021 yılında İskoçya’nın Glasgow şehrinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi’nde (COP 26) çok önemli bir antlaşmayı hayata geçirdiler. 31 Ekim 2021 tarihinde, aynı zamanda AOSIS dönem başkanı da olan Antigua ve Barbuda Başbakanı ile Tuvalu Başbakanı yeni bir “komisyonun” kurulduğunu ilan ettikleri antlaşmayı imzaladıklarını, bir basın

açıklaması ile dünya kamuoyuna [duyurdular](#). Antigua ve Barbuda Başbakanı Gaston Browne, uluslararası hukuka atıfla yaptığı açıklamada, küçük ada devletlerinin sorumlusu olduğu karbon miktarına oranla omuzladıkları risklerin orantısızlığından bahsetmiş ve devletlerin uluslararası sorumluluklarını [hatırlatmıştır](#). Doğal olarak söylenebilir ki iklim değişikliği açısından atılan her bir adım, küçük ada devletlerinin hayatta kalma çabalarına yapılan bir destek olarak yorumlanmalıdır. Söz konusu Komisyon da bu çabaların bir örneğidir.

Dört maddeden oluşan Uluslararası Hukuk ve İklim Değişikliği Üzerine Küçük Devletler Komisyonunun Kurulması Anlaşması (*The Agreement for The Establishment of The Commission of Small Island States on Climate Change and International Law*) iklim değişikliğinin en kötü yanlarını doğrudan deneyimleyen küçük ada devletleri için gerçekçi olduğu kadar gerekli ve olumlu bir adımdır. Anlaşmanın dibacesinde bu gerçek tekrar edilmekte, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ise bir hayatta kalma meselesi olarak [sunulmaktadır](#). Söz konusu tehditle mücadelede her devlete, iklim değişikliğine katkısı oranında, sorumluluklar düştüğünün altı çizilen dibacede, devletlerin uluslararası sorumluluğu hatırlatılarak zararların tazmin edilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Anlaşma “İklim Değişikliği ve Uluslararası Hukuk Üzerine Küçük Devletler Komisyonu”nu kurmaktadır (Madde 1/1). Söz konusu komisyonun hukuk kişiliği de metinde tespit edilmektedir (Madde 1/2). Ayrıca ilgili komisyonunun görev ve yetkileri de sıralanmaktadır. Buna göre Komisyondan, iklim değişikliğine dair uluslararası hukuk kurallarının tanımlanması, geliştirilmesi ve bu kurallara katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca Komisyon’un görevleri arasında, devletlerin iklim değişikliğine dair olmak üzere, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerinin ihlali ve zararların tazmini hususundaki sorumluluk hukukunun da gelişimine katkı sunmak bulunmaktadır (Madde 1/3).

Anlaşmanın getirdiği önemli bir yenilik ise Komisyon’a, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi’den (*The International Tribunal for the Law of the Sea - ITLOS*), 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin kapsamı dahilindeki her türlü konuda, [Mahkeme Statüsünün](#) 21’inci ve [Mahkeme İç](#)

[Tüzüğünün](#) 138'inci maddeleri uyarınca, "tavsiye kararı" isteme hakkı tanınmaktadır (Madde 2/2).

Devamla bu anlaşma, Küçük Ada Devletleri İttifakı üyesi tüm devletlere açıktır (Madde 3/1). Bu anlaşmaya taraf olan Küçük Ada Devletleri İttifakı üyeleri, bu Komisyon'un da üyeleri olacaklardır (Madde 3/2). Komisyon, görevini yerine getirebilmek için gerekli olan unsurlar da dahil, iç tüzük, süreçler ve organlarını kendisi atayabilecek/belirleyebilecektir (Madde 3/4).

Sonuç olarak iklim değişikliği üzerine cari uluslararası hukukta olumlu ve ilerici gelişmelerin olduğuna tanık olunmaktadır. Söz konusu gelişmeler gerek anlaşmalar şeklinde gerekse bağlayıcı olmayan hukuk (*soft law*) olarak tanımlanan, devletler nezdinde etkisi geniş olan belgelerde artan bir hızla yer bulmaktadır. Öte yandan Uluslararası Hukuk ve İklim Değişikliği Üzerine Küçük Devletler Komisyonunun Kurulması Anlaşması, konunun bağlayıcı olmayan hukuk belgelerinin yanı sıra, devletlerin irade beyanları ile müdahale etmeleri gereken bir alana işaret etmesi açısından oldukça değerlidir. Bu tür ortak girişimlerle devletler, iklim değişikliğine dair tartışmaları pozitif hukuka dahil etmekte bir beis görmeyecekleri izlenimi vermektedirler.

Burak Güneş, Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Mezuniyetini takiben kazanmış olduğu Millî Eğitim Bakanlığı Bursu (YLSY) ile 2011 yılında Birleşik Krallık'a yüksek lisans eğitimi görmek üzere gitmiştir. University of Sussex Hukuk Fakültesinden Uluslararası Hukuk alanında eğitim almış ve Özel Askeri Şirketler ve Devletlerin Sorumluluğu konulu teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. Mezuniyetinin ardından 2013 yılında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Güneş, aynı yıl ODTÜ Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora eğitimine başlamış ve 2019 yılında "International Law on States Arming Non-State Groups in Other States" başlıklı doktora teziyle doktor unvanını almıştır. 2021 yılından itibaren Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası Hukuk Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Burak Güneş, 'İklim Değişikliği, Uluslararası Hukuk ve Pasifik Ada Devletleri Üzerine Bir Değerlendirme', *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 27 Ocak 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/01/27/iklim-degisikligi-uluslararasi-hukuk-ve-pasifik-ada-devletleri-uzerine-bir-degerlendirme>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.